

SOCIAL DIFFERENCES, SOCIAL CAPITAL AND SOCIAL INJURIES

Abstract: Issues related to inequality are one of the oldest issues for sociologists. Income inequality determines practically all problems in society. This disproportion hurts not only those with low incomes. The consequences of social inequalities all suffer equally - violence, crime, low education, poverty, the poor health of the population, etc. go along with big inequalities. The report analyzes in detail inequalities and their correlation with social capital.

Author information:

Veselina Ilieva
PhD
Department of Social Pedagogy
at Konstantin Preslavsky – University of Shumen
✉ v.ilieva@shu.bg
🌐 Bulgaria

Keywords:

inequalities, social differences, social capital

Проблемите, свързани с неравенствата са един от най-старите въпроси, занимаващи социолозите. Концепциите за неравенството се простират назад във времето чак до теорията на Платон за републиката и са развивани в последствие в социалните теории на Карл Маркс [14], Макс Вебер [6], [7], [8], Георг Зимел [11], Роберт Мъртън [25], Уолърстейн [5], Уилкинсън и Пикет [31] и много други изследователи.

Значимостта на проблемите, свързани с неравенството може да се види в изследването на Уилкинсън и Пикет. Според тях неравенството в доходите предопределя практически всички проблеми в обществото. Тази диспропорция вреди не само на хората с малки доходи. От последствията на социалните неравенства страдат всички еднакво – насилията, престъпността, ниското образование, бедността, лошото здравословно състояние на населението и др. вървят заедно с големи неравенства [31]1.

Известно е, че в социологията се прави строго разграничение между *неравенства в шансовете* – например, възможности на децата от домовете, достъп до различни системи в обществото, стигматизация и др., и *неравенства във фактическите статусови равнища* [15], Тилкиджиев [19] – напр. фактически индивидуален (при качествени изследвания) или групов, субкатегориален и категориален (при количествени изследвания) образователен и професионален статус на тези деца.

Струва ни се, че преди по-детайлното разглеждане на основните въпроси, които ни интересуват тук, е важно да се спрем съвсем накратко върху два методологически въпроса.

Първият е свързан с въпросът кога може да се говори за социално неравенство. Според Клаус Едер, за да се говори за социално неравенство, е необходимо да се извършат две

---

1 М. Ридли пише: „Беше установено, че британските държавни служители също страдат от сърдечни заболявания в зависимост от положението си в йерархичната стълбица. Изводите от едно продължително и обстойно изследване на 17 000 британски държавни служители са почти невероятни. От положението, което човек заема в йерархията, може по-точно да се предскаже вероятността той да получи инфаркт, отколкото ако се има предвид това, че е затлъстял, пуши или е с високо кръвно налягане. Същият резултат беше получен и при изследване, включващо един милион служители на телефонната компания Бел през 60-те години на XX век [17, с.189-190].

познавателни операции. Първата изисква социалният свят да се подложи на вертикална класификация. Втората – да се обяви класифицираният свят, изграден от отделни класове индивиди, за отклонение от идеала за равенство. И едва тогава неравенството ще се превърне в предмет на научен и обществен *дискурс*, т.е. тогава неравенството ще *започне да съществува* [12, с.4]. С други думи и в контекста на нашето изследване, за социално неравенство може да се говори тогава, когато значимостта на различията между хората по някакъв признак – в нашия случай според това дали децата се социализират, образоват и възпитават в институция или в естествената им социална среда – е институционализирана и е превърната в базисен принцип на класификация. В случая самата институционализация на децата вече превръща множество техни признаци в базисни принципи на класификация.

Вторият е непосредствено свързан с първия и се отнася до разликите и приликите между *социалните различия* и *социалните неравенства*. Не буди никакво съмнение, че хората не си приличат, че се различават по пол, възраст, ръст, темперамент, цвят кожата, равнище на интелигентност и т.н. Едни хора имат способности и дарования в сферата на различните изкуства, други – в сферата на спорта, трети имат способността да изследват природата или обществото и др. **Различията** между хората са обусловени от техните физиологически и психични особености и се наричат **естествени**. „... Природата – казва Ридли – не е поверила интелектуалните способности на един или повече гени; тя ни е предоставила родители, способност да се обучаваме, език, култура и образование, с които да можем да се самопрограмираме... В никакъв случай не е вярно, че поведението на човека е подвластно на биологията му; по-често биологията на човека зависи от неговото поведение” [17, с.96; с.192].

С други думи естествените различия съвсем не са безобидни, както би могло да изглежда на пръв поглед. Тъкмо обратното те могат да се превърнат в основа, в източник на неравни отношения и нагласи на едни социални групи и актьори към други. Може да се приеме, че **неравенството, основано на естествените различия, е своеобразна първа форма на неравенство. То може да се забележи** в една или друга форма дори при животните. В **човешкото общество, обаче фундаментално е социалното неравенство**, което е неразривно свързано със социалните различия и социалните диференциации. **Социални са тези различия**, които – казано най-общо – са **породени от социални фактори**: например местожителство (в града или селото), разделение на труда, социални роли (баща, програмист, политически деец) и т.н., което води до различия в степента на притежаваната собственост, получавания доход, властовите позиции, постигнатия социален статус, социален престиж, образование и т.н. Така различните равнища на социално развитие се превръщат в основа за **социалното неравенство – възникване и съществуване на бедни и богати**, разслоение на обществото, т.е. неговата социална стратификация.

В социологията е ясно, че ако социалното неравенство се концептуализира като йерархично измерение, тогава то се третира като разпределителен феномен, като тук стремежът е да се определи неравенството по отношение на разпространението на социално ценени атрибути, като например образование, доходи, информация, здраве и позиции в обществото. Феноменът на разпределението може да се разглежда от две различни позиции. При първата неравенството се разглежда като „резултат от или генерирано от основните дистрибуции на ценени черти между отделните индивиди” [26]. В този смисъл този подход се отнася до „обичайни разлики във властта, богатата, услугите и привилегиите сред определени съвкупности” от актьори [24]2.

Вторият подход разглежда неравенството като различие между имущественото системно ниво и индивидуалното ниво, които се определят като производни, а не като генерирани. Дистрибуциите, такива като размерите на системата и общият обем на средствата, са изследвани като по-високи нива на агрегиране, с цел определяне на общото ниво на неравенството (олигархията) в системата и без оглед на индивидуалните различия [26].

***

---

2 Цитат по: O’Rand 2000 [26].

Социалното неравенство (*social inequality*) може да се дефинира като форма на социална диференциация, при която отделните индивиди, социални групи, слоеве, категории и/или класи се намират на различни нива на вертикалната социална йерархия и притежават неравни жизнени шансове и възможности за задоволяване на своите потребности.

Съществуват множество теории и методи за изследване на неравенствата и социалното разслоение в обществото³. Тук ще приемем един, в известна степен, по- нестандартен подход – анализ на дефицитите и неравенствата при децата от домовете чрез изследване на социалния им капитал. Причините за това са следните.

1. Обикновено членовете на всяка социална група, категория или общество имат различен, неравен достъп до всички видове капитал, в т.ч. и социален. Децата в домовете – независимо дали са пред напускане на дома, дали са в преходен етап между институционализация и напускане на институцията, или вече са я напуснали, са подложени (в една или друга степен) на географска и социална изолация, което силно стеснява възможностите [18] за достъп до социалния ресурс в обществото.

2. Самият социален ресурс е твърде различен. Знае се, че ценността на някакъв източник на социален капитал в много голяма степен зависи от социално-икономическите позиции на този източник в обществото. Например още със самия факт на институционализиране на детето, то потенциално губи ресурсът на семейството и на социалните мрежи, в които то участва. Това силно стеснява възможностите за социализация на детето в сравнение с неговите връстници, израстващи в семейна среда. Самата институция – дом за деца – няма или поне не се възприема от мнозинството членове на обществото като значим социално-икономически източник на социален капитал, а по-скоро като лишавача от него децата, настанени в нея, т.е. институцията се възприема не толкова като източник на социален капитал, колкото като инструмент на социалния контрол, лишавач (или поне силно ограничавач) институционализираните от достъп до различните видове капитал в обществото.

3. Липсата на социален капитал или наличието на сериозни дефицити в него при индивидите – в нашия случай при децата от домовете – влияе върху формирането на техния социален статус, а това вече води до засилване на социално-икономическите неравенства.

4. Избраният от нас методически подход – качествени методи на изследване (като се използват дълбочинни интервюта с деца от домовете и представители на персонала в тях, както и информация, получена чрез пряко скрито включено наблюдение), дава възможност да се изследват дефицитите в подготовката на децата за живот в обществото на микроравнище като се проследяват такива механизми за формиране на социалния капитал, каквито са социалните мрежи, общите норми, ценности и убеждения, взаимното доверие и др.

***

В научната литература могат да се открият няколко алтернативни възгледа за социалния капитал. Това налага да се определи това понятие, както и да се обвърже с въпросите за социалните неравенства.

Понятието „социален капитал” може най-общо да се дефинира като предимство, създавано от положението на индивида в структурата на социалните отношения. Социалният капитал се изгражда благодарение на функционирането на такива механизми като социалните мрежи, общите норми и убеждения, взаимното доверие [13]. Описанието на социалния капитал и неговите източници се прави на три равнища – микро-, мезо- и макроравнище на обществото. Доколкото нашият интерес е насочен към социалното разслоение на обществото, в което попадат децата от домовете, носейки със себе си различни по форма и степен дефицити в подготовката си за живот в него, социалният капитал ще бъде разглеждан на микроравнище.

Терминът „социален капитал” е въведен от П. Бурдийо в статията му „Форми на капитала” [4]4. Тук Бурдийо дефинира социалния капитал като „съвкупност от реални или потенциални

---

3 Подробно за тях може да се види в монографията на Н. Тилкиджиев Средна класа и социална стратификация [19].

4 Въпросите, свързани със социалния капитал Бурдийо обсъжда и в други свои работи: виж напр. Бурдийо, П. (2009) *Размишления по Паскал*. Изд. Панорама плюс, София; Бурдийо, П. [4].

ресурси, свързани с притежаването на устойчиви мрежи (*durable networks*), с повече или по-малко институционализирани отношения на взаимно познаване и признание – с други думи, с членство в група” [4, с.66]. Това предоставя на членовете на тази група подкрепа под формата на колективен капитал (*collectively-owned capital*), „репутация” (*credential*), което дава възможности за получаване на кредити „във всички смисли на тази дума”. Важно е да се отбележи, че *тези отношения* могат да съществуват „само в практическо състояние, под формата на материален и/или символен обмен, който съдейства за тяхното поддържане. Те също могат да бъдат оформени социално (*socially instituted*) и *гарантирани от общо име* (от името на семейството, класата, племето, училището, партията и т.н.) или от цял набор институционализиращи актове (*instituting acts*), призвани едновременно да формират и информират тези, които преминават през тях; в този случай те повече или по-малко реално се привеждат в действие, а след това се поддържат и контролират в процеса на обмен” [4, с.66]. За да са факт тези отношения, са необходими устойчиви (*indissoluble*) актове на „материален и символен обмен”, който възниква, поддържа се и се потвърждават в отношенията на близост без винаги да са съотносими с обективните отношения на близост във физически (географски) или дори в определено икономическо и социално пространство [4, с.66]5.

При децата в домовете възникват такива отношения на близост и в рамките на институцията те формират определени, микросоциални мрежи с много нисък социален ресурс. След напускането на дома тези социални мрежи не винаги се запазват и всъщност самият акт напускане на дома често се свързва с процес на разрушаване на вече придобития социален капитал на децата – те постепенно губят връзките и контактите както с институцията (дома и отделни представители на персонала), така и по между си. Започва процес на отпадане на отношенията на близост и обмен.

Развитието на концепцията за социалния капитал е заслуга на Дж. Коулмън. Той го определя чрез неговата функция като „множество явления, на които са присъщи два елемента едновременно: всички те се състоят от някои аспекти на социалната структура и съдействат за определени действия на социалните актьори – индивиди или корпорации – вътре в тази структура” [21, с.98]6. Според Коулмън социалния капитал може да придобива три форми:

1) *задължения и очаквания*, които зависят от равнището на *доверие* в дадеба социална група или общност;

2) *възможност за разпространение на информация* в границите на социалната структура, от която индивидите или членовете на групата или общността се нуждаят, за да извършват своите действия;

3) *наличие на норми*, които съпътстват ефективните санкции.

За Коулмън социалния капитал представлява неутрален ресурс, който съдейства на всяка човешка активност, която в крайна сметка постига развитие и усъвършенстване на цялото общество. Докато при Бурдийо социалния капитал се проявява само на индивидуално равнище.

За нас тук е важно, че наличието или отсъствието на социален ресурс в членовете на дадена група или общност – нещо, което срещаме и при двамата изследователи по различен начин – представлява една от важните причини за възникването и съществуването на социално неравенство. Всъщност социалния капитал е обществено благо и социален ресурс но се създава

Социалният капитал. В: *Социологически проблеми*, кн. 1-2.; Бурдийо, П. (1997) *Практическият разум*. Критика и хуманизъм. София; Бурдийо, П.; Л. Вакан [3] *Въведение в рефлексивната антропология*. Критика и хуманизъм, София и др.

5 Сред българските изследователи на Бурдио се открояват Лили Деянова и Деян Деянов, като техните преводи и анализи на творчеството на френския социолог го правят не само достъпен за научната общност, но и обогатяват социологическата литература на български език. Виж напр.: Деянов, Д. (1997) *Публичността като залог на рефлексивната социология*. В: П. Бурдийо. *Практическият разум*. Критика и хуманизъм. София; Деянов [9] Бурдийо: онтологическото съучастничество като проблем пред рефлексивната социология. *Социологически проблеми*, кн. 3-4, с. 123-138; Деянова, Л., Д. Деянов [10] *Казаните неща и неизказаното*. В: П. Бурдийо. *Казни неща*. Университетско издателство „Св. Климент Охридски”, София и др.

6 Цитат по Красилова 2007, с. 161.

от свободни и рационални индивиди за постигане на собствена изгода. Дефицитите в подготовката на децата от домовете за живот извън институцията в естествените условия на социалната среда, всъщност силно стесняват както техния социален ресурс, така и възможностите им да го (пре)създават, разпространяват, разширяват и използват за собствена изгода. Изключително ниското ниво на социален – много често и на културен и символен – капитал в децата от домовете ги прави уязвими на символно насилие, на негативни (девиантни) влияния на средата и сякаш ги „занитва” в най-ниските нива на социалната йерархия.

Робърт Путнъм се смята за създател на съвременната концепция за социалния капитал [28], [29], [30]⁷. За Путнъм социалния капитал на индивидуално ниво се разделя на два вида.

1) Свързващ/изключващ (*bonding*) – това са отношения между членове на еднородни групи (семейство, близки приятели), като тук връзките са много силни. Например благодарение на този вид капитал индивидът бива приет (*getting by*) в дадени етнически общности и локални религиозни групи. В контекста на изследвания от нас проблем, за този вид социален капитал можем да говорим, когато децата са в самата институция или се намират в преходен етап (на извеждане от нея), или в ранните периоди на живота им извън институцията.

2) Включващ (*bridging/inclusive*) – това са отношенията със познатите, партньорите и колегите. Например, движения за граждански права и световни религиозни организации. Това са по-слаби и по-разнообразни връзки, но те са значими по отношение на придвижването по социалната йерархия. Според схващанията на Путнъм социалния капитал съдейства за изграждане на „гражданска включеност” и повишава равнището на социалното здраве (Красилова 2007: 162). Интересното е, че при Путнъм социалния капитал е колективен ресурс, а основните му източници за формиране са нормите и доверието, докато значението на социалните мрежи се пренебрегва, макар и между трите компонента да съществува връзка.

За Франсис Фукуяма социалния капитал е неформална норма, която улеснява интеракциите на сътрудничество между двама и/или повече индивиди. Нормите, които формират този вид капитал, могат да варират от „простите” норми на взаимност между двама приятели до сложните, ясно очертани и издържани на различни атаки доктрини, както например християнството или конфуцианството. Тези норми трябва да присъстват в актуалните интеракции между социалните актьори: нормата за взаимност е потенциален съдържателен елемент в общуването между хората, но тя се актуализира само във взаимоотношенията с приятелите. В контекста на дефиницията на Фукуяма за доверието, социалните мрежи, гражданското общество и др.п., което при други учени се свързва със социалния капитал, според него е само странично явление, последица от социалния капитал, без да е той самият [20], [22]⁸.

Съвременните изследвания на социалния капитал често са основани върху разработките на Световната банка, според които социалния капитал се разбира като „институти, отношения и норми, детерминиращи качеството и честотата на социалните взаимодействия в обществото” [13, с.162]. И това не е проста сума от тези компоненти на капитала, а свързващо звено, което не им позволява те да се разпаднат. Липсата, или силно ограничения социален капитал при децата от домовете, не позволява на това свързващо звено да действа и – разпадайки се и оставайки децата без социален капитал – те често попадат в условия на аномия (Дюркем) и девиантни социални групи или остават в низините на социалната йерархия, попълвайки „армията” на маргиналите или социално изключение аутсайдери.

Факт е и т.нар. „статистка” концепция за социалния капитал, според която за да съществува той, са необходими формални държавни институти, т.е. държавата може да съдейства за изграждането на стабилна среда, в която гражданското общество може да се появи и да се развива,

---

⁷ Цитираните тук статии на Р. Путнам са достъпни он-лайн на адреси, както следва :Putnam, R. D. (1995) The Strange Disappearance of Civic America. In: *American Prospect*. № 24, December, http://www.prospect.org/cs/articles?article=the_strange_disappearance_of_civic_america // Putnam, R.D. (1993) The Prosperous Community: Social Capital and Public Life. In: *American Prospect*. № 13, march. http://www.prospect.org/cs/articles?article=the_prosperous_community

⁸ По Красилова 2007, с. 162. Виж също така Проданов, В. (2003) *Гражданското общество и глобалният капитализъм*. ИК „Хр. Ботев”, София.

а социалния капитал се измерва с „нормите на взаимодействие, поддържани от социализацията и санкциите, т.е. от доверието към държавните институции” [13, с.162-163].

Според Портъс на индивидуално ниво могат да се разграничат три основни функции на социалния капитал, а именно:

- а) източник на социален контрол;
- б) източник на подкрепа от страна на семейството;
- в) източник на лични изгоди, получавани с помощта на социалните мрежи [27].

В контекста на изследване на неравенствата особено важна е третата функция на социалния капитал, защото чрез нея може да се обясни по какъв начин индивидите получават достъп до значими длъжности и социално престижни позиции, както и развитието на траекторията на професионалната (съответно статусната) им кариера. С други думи траекторията на движение в социалната йерархия. В такъв аспект социалният капитал се среща и при Грановетер, който нарича важността, значимостта на неформалните връзки и получавани длъжности в сферата на труда „силата на слабите връзки” [23].

В **заключение** може да се каже, че, равнището на социалния капитал при децата от домовете може да се проследи и да се изследва на емпирично ниво чрез определяне на разкриващите се пред тях допълнителни възможности за достигане до и получаване на различни блага и услуги или постигане на по-висок социално-икономически статус. Това, обаче, изисква тези допълнителни възможности да се сравняват или поне непрекъснато да се държи сметка за наличните дефицити в подготовката им за живот извън институцията, както и за факта, че потенциалните социални актьори в техните бъдещи социални мрежи са техните връстници, с които са израстнали в институцията. А последните също са носители на споменатите дефицити. Така още на старта на живота извън институцията децата от домовете вече са поставени в твърде неравностойно положение – намирайки се под пресиращия натиск на социалните неравенства техните възможности за решаване на проблеми в сферите на личните финанси, намиране и запазване на работа, поддържане на здравето, получаване на по-високо образование, получаване на жилище и др., са значително по-малки в сравнение с връстниците им извън институциите. Нещо повече, тези възможности „автоматично” попадат и са силно зависими както от нови социални институции – различни социални центрове, бюра по труда, служби за социално подпомагане и др., така и от социални норми, които са по-скоро стигматизиращи, отколкото улесняващи партиципацията на децата от домовете в новата за тях социална среда.

References:

1. Burdiyo, P. (1997) *Prakticheskiyat razum. Kritika i humanizam*. Sofia
2. Burdiyo, P. (2003) *Sotsialniyat kapital. V: Sotsiologicheski problemi*, kn. 1-2
3. Burdiyo, P.; L. Vakan (1993) *Vavedenie v reflektivnata antropologia. Kritika i humanizam*, Sofia
4. Burdye, P. (2002) *Формы капитала. V: Экономическая социология, электронный журнал*. Том 3, № 5, ноябрь, с. 60-74. [on-line: www.ecsoc.msses.ru]
5. Vallerstain, I. (2003) *Posle liberalizma. Editorial URSS*, Moskva
6. Veber, M. (1990) *Izbrannye proizvedeniya. Per. s nem. (Sost., obsht. red. i poslesl. Yu. N. Davydova; Predisl. P. P. Gaydenko)*. Progress, Moskva
7. Veber, M. (2001) *Genezis na zapadnia ratsionalizam (antologia)*. IK Kritika i humanizam, Sofia.
8. Veber, M. (2006) *Protestantskata etika i duhat na kapitalizma*. Prosveta, Sofia.
9. Deyanov, D. (1997) *Publichnostta kato zalog na reflektivnata sotsiologia. V: P. Burdiyo. Prakticheskiyat razum. Kritika i humanizam*. Sofia
10. Deyanova, L., D. Deyanov (1993) *Kazanite neshta i neizkazanoto. V: P. Burdiyo. Kazni neshta*. Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski”, Sofia
11. Zimmely, G. (1996) *Izbrannoe. Tom 2. Sozertsanie zhizni. Yurist*, Moskva
12. Ionin, L. G. (1996) *Kulytura i sotsialnaya struktura. V: Sotsiologicheskie issledovaniya*, № 2, s. 3-12
13. Krasilova, A. N. (2007) *Sotsialnyy kapital kak instrument analiza neravenstva v rossiyskom obshtestve. V: Mir Rosii*, № 4, s. 160-180

14. Marks, K. (1988) Kapitalat. T. 1-3. Partizdat, Sofia
15. Petkov, Kr. (sast.). 2009. Evropeyska sotsialna politika. Sravnitelni sotsiologicheski analizi. UI „Paisiy Hilendarski”, Plovdiv
16. Prodanov, V. (2003) Grazhdanskoto obshtestvo i globalniyat kapitalizam. IK „Hr. Botev”, Sofia
17. Ridli, M. (2002) Genomat. Avtobiografia na edin biologichen vid v 23 glavi. Sofia, Izdt. „Siela”
18. Sen, A. (2004) Razvitie kak svoboda. Novoe izdatelystvo, Moskva
19. Tilkidzhiev, N. 2002. Sredna klasa i sotsialna stratifikatsia. IK „LIK”, Sofia
20. Fukuyama, F. (1997) Doverie. Obshtestvenite tsennosti i sazdavane na blagosastoyanie. Riva, Sofia
21. Coleman, J. S. (1988) Social Capital in the Creation of Human Capital. In: American Journal of Sociology. Vol. 94 (1), pp. 95-120
22. Fukuyama, F. (1999) Social Capital and Civil Society. The Institute of Public Policy. George Mason University. October 1999
23. Granovetter, M. S. (1974) Getting a Job: A Study of Contacts and Careers. Cambridge, MA: Harvard University Press.
24. Granovetter, M., Ch. Tilly (1988) Inequality and Labor Processes. In: Neil J. Smelser (ed.) Handbook of Sociology. Beverly Hills, Calif.: Sage
25. Merton, R. K. (1968) The Matthew Effect in Science. In: Science, Vol. 159, pp. 56–63
26. O’Rand, A. M. Social inequality. In: E. F. Borgatta, R. J. V. Montgomery (eds) Encyclopedia of Sociology. Vol. 4. Second Edition. Macmillan Reference. New York., p.p. 2690-95
27. Portes, A. (1998) Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology. In: Annual Review of Sociology, Vol. 24, pp. 1-24
28. Putnam, R. D. (1993) The Prosperous Community: Social Capital and Public Life. In: American Prospect. № 13, march
29. Putnam, R. D. (1995) The Strange Disappearance of Civic America. In: American Prospect. № 24, december.
30. Putnam, R. D. (2000) Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community. Simon and Schuster, N.Y.
31. Wilkinson, R., K. Picket. 2009. The Spirit Level: Why More Equal Societies Almost Always Do Better. Allen lane & Penguin Books, London